

«Торгівля цінними паперами»

Підручник за редакцією В.І. Грушка

Розділ XII. Практичні аспекти проведення приватизації в Україні

Сова О.Ю., к.е.н., доцент

Ключові слова: приватизація, мала приватизація, суб'єкти приватизації, об'єкти приватизації, законодавчі основи приватизації, Державна програма приватизації, Фонд державного майна України, спосіб приватизації майна державних підприємств, капітальні інвестиції.

В умовах становлення та розвитку ринкових відносин в економіці України велике значення має реформування відносин власності, роздержавлення. Саме приватизація має сприяти підвищенню ефективності управління, появі мотивації до праці, прискоренню структурної перебудови й розвитку економіки країни, покращенню інвестиційного клімату в державі, удосконаленню системи управління державним майном. Приватизація пов'язується з кардинальною зміною соціальних структур, зміною суспільно-економічного ладу в Україні.

Окремі аспекти проблеми реформування відносин власності, і зокрема роль приватизаційних процесів у формуванні ринкових відносин, вивчалися економістами Л.Т. Верховодовою, В.М. Гейцем, Я.А. Жаліло, О.Й. Пасхавером, М.П.Хохловим, М.В. Чечетовим та ін.

Термін «приватизація» вперше був уведений в обіг 1976 р. американським дослідником Робертом У. Пулом, проте термінологічні джерела цього поняття датуються 1969 р., коли П. Друкер у своїй книзі «Вік переривання традицій» вжив слово «реприватизація» для визначення процесу повернення націоналізованих підприємств їх колишнім власникам. Водночас ще в 20-х рр. минулого століття М. Бухарін та О. Риков розглядали приватизацію як один з основних факторів забезпечення соціальної стабільності та громадянської злагоди у країні, а також можливості

залучення іноземних інвестицій для активізації відтворювального виробничого процесу.

Приватизація державного майна – це відчуження майна, що перебуває в державній власності, та майна, що належить Автономній Республіці Крим, на користь фізичних та юридичних осіб, які можуть бути покупцями відповідно до законодавства, з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України.

При всій різноманітності підходів тлумачення поняття «приватизація» в широкому розумінні включає в себе один з аспектів реформування державного сектора із скороченням його розміру, а у вузькому означає повний або частковий перехід об'єкта приватизації з державного володіння у приватне, тобто воно пов'язане з трансформацією відносин власності.

Приватизація, крім економічного і юридичного, має також вагомий політичний, соціальний, ідеологічний зміст. Але серед цілей приватизації є й цілком прагматична – за рахунок продажу державних підприємств дістати кошти, якими можна було б хоч частково покрити бюджетний дефіцит. Головним змістом приватизації повинні стати саме інвестиційні процеси, що можуть привести до структурних змін. Соціальні аспекти виступають при цьому лише в ролі стимулів чи обмежень, що амортизують експансію приватного капіталу.

Суб'єктами приватизації є:

1. Державні органи приватизації.
2. Покупці (їх представники).
3. Посередники.

Одним з головних завдань приватизації є створення конкурентного ринкового господарства. Приватизація здійснюється на основі таких принципів:

- законності;
- державного регулювання та контролю;

- надання громадянам України пріоритетного права на придбання державного майна;
- надання пільг для придбання державного майна членам трудових колективів підприємств, що приватизуються;
- забезпечення соціальної захищеності та рівності прав участі громадян України у процесі приватизації;
- продажу об'єктів приватизації з урахуванням їх індивідуальних особливостей виключно за кошти;
- пріоритетного права трудових колективів на придбання майна своїх підприємств;
- створення сприятливих умов для залучення інвестицій;
- додержання антимонопольного законодавства;
- повного, своєчасного й достовірного інформування громадян про порядок приватизації та відомості про об'єкти приватизації;
- врахування особливостей приватизації об'єктів агропромислового комплексу, гірничодобувної промисловості, незавершеного будівництва, невеликих державних підприємств, підприємств із змішаною формою власності та об'єктів науково–технічної сфери.

Процес роздержавлення в Україні, починаючи з 1992 року, умовно можна розділити на такі періоди.

1) 1992–1994 рр. – приватизація державних підприємств у більшості випадків здійснювалась неконкурентними способами: шляхом оренди з викупом або викупу трудовим колективом.

2) 1995–1998 рр. – період масової приватизації, яка здійснювалась переважно за приватизаційні майнові сертифікати та компенсаційні сертифікати і була спрямована на залучення широких верств населення до придбання акцій великих і середніх підприємств та об'єктів малої приватизації, а також поклала початок підготовці до індивідуальних процедур приватизації великих підприємств.

Ці два етапи об'єднують ознаки так званої «технічної» приватизації, що зумовлювалися необхідністю врахування балансу інтересів для досягнення соціального компромісу, а також спонтанність і напівлегальність, що пояснюється відсутністю чітких законодавчих норм.

3) 1999–2003 роки – період грошової приватизації переважно за індивідуальними процедурами. Відмітимо стабільність процесу, забезпечення надходження значних коштів від приватизації до Державного бюджету України.

4) з 2004 р. відбувався перехід до періоду соціально–економічної приватизації. Характерні ознаки етапу: врахування соціальної значущості об'єктів приватизації; прийняття рішень на основі ретельних фінансово–економічних розрахунків виходячи з особливостей об'єктів.

Державну політику в сфері приватизації державного майна здійснює Фонд державного майна України. Фонд державного майна України створено в 1991 році Постановою Кабінету Міністрів Української РСР № 158. Це державний орган, який виступає орендодавцем майнових комплексів, що є загальнодержавною власністю. Фонд входить до центральних органів виконавчої влади.

В 1994 р. було прийнято Указ Президента України № 56 «Про єдину систему органів приватизації в Україні». Цим Указом фактично було сформовано сучасну систему органів приватизації.

Відповідно до «Тимчасового Положення про ФДМУ», Фонд державного майна України підпорядкований і підзвітний Верховній Раді України. Фонд має регіональні відділення в усіх областях України, в Республіці Крим, містах Києві та Севастополі.

Основні завдання Фонду полягають у наступному:

- захист майнових прав України на її території та за кордоном;
- здійснення прав розпорядження майном державних підприємств у процесі їх приватизації, створення спільних підприємств;

- здійснення повноважень щодо організації та проведення приватизації майна підприємств, яке перебуває у загальнодержавній власності;

- сприяння процесові демонополізації економіки і створенню умов для конкуренції виробників.

- продаж земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти, які підлягають приватизації.

Фонд відповідно до покладених на нього завдань:

- змінює у процесі приватизації організаційно–правову форму підприємств, що перебувають у загальнодержавній власності, шляхом перетворення їх у відкриті акціонерні товариства;

- продає майно, що перебуває у загальнодержавній власності у процесі його приватизації, включаючи майно ліквідованих підприємств і об'єктів незавершеного будівництва;

- укладає угоди з посередниками щодо організації підготовки до приватизації та продажу об'єктів приватизації;

- видає ліцензії посередникам;

- вживає заходів до залучення іноземних інвесторів до процесу приватизації;

- бере участь у створенні спільних підприємств, до статутного капіталу яких передається майно, що є загальнодержавною власністю;

- представляє інтереси України за кордоном з питань, що стосуються захисту майнових прав держави.

Законодавчі основи приватизації в Україні. Приватизація як широкомасштабний соціально–економічний проект трансформації державної власності був розпочатий в Україні в 1992 році і мав на меті в стислі строки забезпечити стратегічні позиції приватної власності в економіці. Але процес приватизації в країні затягся – він триває близько 18 років

В Україні до моменту початку приватизації більшість необхідних законодавчих актів було розроблено і введено в дію.

Правовою основою процесу приватизації в Україні є Конституція України, законодавчі та нормативні акти. Серед основних правових актів, що регулюють цей процес, слід назвати Закони України:

«Про приватизацію державного майна»;

«Про приватизацію майна державних підприємств»;

«Про приватизацію державного житлового фонду»;

«Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)»;

«Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі»;

«Про особливості приватизації об'єктів незавершеного будівництва»;

«Про приватизаційні папери»;

«Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації».

У цих законах визначені основні принципи, засоби, суб'єкти й об'єкти процесу приватизації. Положення цих нормативно-правових актів розвивають і доповнюють Постанови КМ України, Укази Президента України, Накази Фонду державного майна України й інші законодавчі акти. Але є істотні недоліки.

По-перше, не визначено і не закріплено в законі одне з головних прав власності – на землю. Без нього, власне кажучи, неможливий загальний процес приватизації – тому що об'єкти державної власності побудовані на землі – держава їх приватизує, а землю – поки що немає.

По-друге, сьогодні залишаються в силі два взаємовиключних положення – у Законі про оренду майна – державних підприємств і організацій і в Законі про приватизацію майна державних підприємств України. Так, перший документ надає можливість трудовим колективам взяти його в оренду з викупом, а другий – затверджує, що все державне майно повинне бути рівномірно розділене між громадянами України через систему сертифікатів.

Якщо врахувати, що на оренду з викупом йдуть підприємства, що працюють найбільше ефективно, з гарним парком устаткування, то не важко помітити однобічність приватизаційного процесу: одним – краще, іншим – нічого.

По-третє, якщо приватизаційні майнові сертифікати можна буде вкладати у викуп акцій підприємств (а це – політика Фонду держмайна), то котируватися будуть акції лише відомих підприємств, зі стабільним рівнем функціонування, тому що зможуть гарантовано приносити прибуток вкладнику.

Державна програма приватизації розробляється Фондом державного майна України і затверджується Верховною Радою України законом України один раз на три роки. У цій програмі визначаються основні цілі, пріоритети, засоби і порядок приватизації державного і відчуження комунального майна, групи об'єктів, які підлягають приватизації, завдання по обсягах приватизації майна, що знаходиться в державній власності, і державного майна, що належить Автономній Республіці Крим, умови, що необхідно створити для виконання Програми, і необхідні для цього організаційні заходи.

Проект Закону України «Про Державну програму приватизації на 2010–2014 роки» розроблений Фондом державного майна України, але наразі не схвалений. Приватизація державного майна досі здійснюється відповідно до пріоритетів, умов та механізмів приватизації, передбачених чинною Державною програмою приватизації на 2000–2002 роки, яка діє до затвердження нової Державної програми приватизації.

Подальше реформування соціально-економічної сфери, розв'язання актуальних проблем економіки потребують перегляду принципів та підходів до процесу приватизації, удосконалення процесів приватизації, прийняття нової Державної програми приватизації, яка відповідатиме сучасним економічним умовам.

Підготовка і прийняття нової Державної програми приватизації зумовлена необхідністю удосконалення законодавства з питань приватизації, вирішення існуючих проблем у цій сфері, забезпечення взаємоузгодженості

із новоприйнятим законодавством та з проектами базових законів з питань приватизації.

В Податковому Кодексі України (ст. 165) передбачено, що до складу загального місячного або річного оподаткованого доходу платника податку не включається сума доходу, отриманого платником податку внаслідок відчуження акцій (інших корпоративних прав), одержаних ним у власність в процесі приватизації в обмін на приватизаційні компенсаційні сертифікати, безпосередньо отримані ним як компенсація суми його внеску до установ Ощадного банку СРСР або до установ державного страхування СРСР, або в обмін на приватизаційні сертифікати, отримані ним відповідно до закону, а також сума доходу, отриманого таким платником податку внаслідок відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення, земельних часток (паїв) за нормами безоплатної передачі, визначеними статтею 121 Земельного кодексу України залежно від їх призначення, та майнових паїв, безпосередньо отриманих ним у власність у процесі приватизації.

Із наведеної законодавчої норми випливає, що зазначена пільга застосовується виключно до тих акцій (корпоративних прав), що набуті платником податку в обмін:

- 1) або на приватизаційні компенсаційні сертифікати, безпосередньо отримані ним як компенсація суми його внеску до установ;
- 2) або на приватизаційні сертифікати, отримані ним відповідно до закону.

При цьому від оподаткування звільняються будь-які доходи, отримані платником податку як компенсація вартості зазначених акцій (корпоративних прав) у разі їх подальшого відчуження, незалежно від суми та форми отриманих доходів.

Стосовно доходів від відчуження інших акцій (корпоративних прав), набутих в процесі приватизації, зокрема сплачених платником податку

грошовими коштами, в тому числі на пільгових умовах, то такі доходи оподатковуються у загальному порядку.

Платники податків при отриманні доходів за відчужені акції (корпоративні права) повинні підтверджувати в установленому порядку суму витрат, понесених ними у зв'язку з придбанням відповідних акцій (корпоративних прав). Зазначене правило поширюється і на ті акції (корпоративні права), що набуті платником податку в процесі приватизації. Виняток становлять акції (корпоративні права), придбані в обмін на компенсаційні або приватизаційні сертифікати, до яких застосовується пільговий режим оподаткування.

Об'єкти державної власності та способи їх приватизації.

Приватизація як широкомасштабний соціально–економічний проект – спосіб системної реформи власності шляхом масштабного продажу державного майна на законодавчо визначених умовах з метою забезпечення стратегічних позицій приватної власності в економіці.

Групи об'єктів приватизації – встановлений законодавством про приватизацію розподіл державних об'єктів за кваліфікаційними ознаками для цілей визначення способів приватизації:

До об'єктів державної власності, що підлягають приватизації, належать:

- 1) підприємства як єдині майнові комплекси, до складу яких входять усі види майна, призначені для їх діяльності, що визначені Цивільним кодексом України;
- 2) об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти; акції (частки, паї), що належать державі у майні господарських товариств та інших об'єднань;
- 3) земельні ділянки, на яких розташовані об'єкти, які підлягають приватизації.

Об'єктами малої приватизації є:

1. Цілісні майнові комплекси невеликих державних підприємств, віднесених Державною програмою приватизації до групи А;
2. Окреме індивідуально визначене майно;
3. Об'єкти незавершеного будівництва та законсервовані об'єкти.

Класифікація об'єктів приватизації здійснюється з метою раціонального та ефективного застосування способів приватизації (відмітимо, що статті Закону, який містить перелік, ще не відкориговано відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства», і тому в тексті бачимо «ВАТ», «статутний фонд»).

Групи А, В, Д, Е та Ж – різні види об'єктів, до яких застосовуються стандартні способи малої та масової приватизації.

Група Г – об'єкти, в силу особливостей яких приватизація здійснюється на індивідуальних засадах.

Група А – цілісні майнові комплекси державних, орендних підприємств та структурні підрозділи підприємств, виділені у самостійні підприємства (далі – цілісні майнові комплекси підприємств), у тому числі у процесі реструктуризації державних підприємств із середньообліковою чисельністю працюючих до 100 осіб включно або понад 100 осіб, але вартість основних фондів яких недостатня для формування статутних фондів відкритих акціонерних товариств (далі – ВАТ), а також готелі, об'єкти санаторно-курортних закладів та будинки відпочинку, які перебувають на самостійних балансах; окреме індивідуально визначене майно (в тому числі таке, яке не увійшло до статутних фондів ВАТ, будівлі, споруди та нежилі приміщення, майно підприємств, ліквідованих за рішенням господарського суду, та майно підприємств, що ліквідуються за рішенням органу, уповноваженого управляти державним майном); майно підприємств, які не були продані як цілісні майнові комплекси.

Група В – цілісні майнові комплекси підприємств з середньообліковою чисельністю працюючих понад 100 осіб та вартість основних фондів яких достатня для формування статутних фондів ВАТ; акції ВАТ, випуск яких

зареєстрований або продаж акцій яких розпочався до набрання чинності цією Програмою (крім підприємств групи Г); акції ВАТ, створених на базі підприємств агропромислового комплексу, в разі, якщо вартість основних фондів достатня для формування статутного фонду ВАТ.

Група Г – цілісні майнові комплекси підприємств або пакети акцій ВАТ, що на момент прийняття рішення про приватизацію займають монопольне (домінуюче) становище на загальнодержавному ринку відповідних товарів і послуг або мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави.

Група Д – об'єкти незавершеного будівництва, законсервовані об'єкти.

Група Е – акції (частки, паї), що належать державі у статутних фондах господарських товариств (у тому числі підприємств з іноземними інвестиціями), розташованих на території України або за кордоном.

Група Ж – незалежно від вартості об'єкти охорони здоров'я, освіти, культури, мистецтва та преси, фізичної культури і спорту, телебачення та радіомовлення, видавничої справи, а також об'єкти санаторно–курортних закладів, профілакторії, будинки і табори відпочинку (за винятком об'єктів санаторно–курортних закладів і будинків відпочинку, які перебувають на самостійних балансах), у тому числі об'єкти соціально–побутового призначення, що перебувають на балансі підприємств, у разі їх невключення до складу майна, що передається в комунальну власність або приватизується, крім об'єктів, які не підлягають приватизації.

За роки приватизації з 1992 по 2010 р. роздержавлено більше 125 тисяч об'єктів. Починаючи з 1992 р. в Україні приватизовано 28 608 об'єктів державної форми власності та 97 278 об'єктів комунальної власності.

Змінено форму власності більше 106 тисяч об'єктів групи А.

Малою приватизацією створено умови для конкуренції у сфері обслуговування, у малому бізнесі. Економічний аналіз роботи приватизованих малих підприємств свідчить про те, що значна їх кількість

має позитивну динаміку обсягів виробництва продукції, яка орієнтована на споживчий ринок.

В Україні приватизовано 1 533 об'єктів соціальної сфери державної та комунальної форм власності. Приватизація об'єктів соціальної сфери позитивно впливає як на ці об'єкти, так і на підприємства, на балансах яких вони перебували.

Протягом 1992–2010 років приватизовано 5 071 об'єкти незавершеного будівництва (група Д), а також 13 986 об'єкти (групи Д), що увійшли до статутних капіталів приватизованих підприємств.

Порядок приватизації державного майна передбачає:

1. Опублікування списку об'єктів, які підлягають приватизації, у виданнях державних органів приватизації, місцевій пресі;
2. Прийняття рішення про приватизацію об'єкта на підставі поданої заяви або виходячи із завдань Державної програми приватизації та створення комісії з приватизації;
3. Опублікування інформації про прийняття рішення про приватизацію об'єкта;
4. Проведення аудиторської перевірки фінансової звітності підприємства, що приватизується (за винятком об'єктів малої приватизації);
5. Проведення у випадках, передбачених законодавством, екологічного аудиту об'єкта приватизації;
6. Затвердження плану приватизації.

Способи приватизації:

1. Продаж об'єктів приватизації на аукціоні, за конкурсом;
2. Продаж акцій (часток, паїв), що належать державі у господарських товариствах, на аукціоні, за конкурсом, на фондових біржах та іншими способами, що передбачають загальнодоступність та конкуренцію покупців;
3. Продаж на конкурсній основі єдиного майнового комплексу державного підприємства, що приватизується, або контрольного пакета акцій відкритого акціонерного товариства;

4. Викуп майна державного підприємства згідно з альтернативним планом приватизації.

Способи малої приватизації

1. Викуп.
2. Продаж на аукціоні, за конкурсом.

Приватизація як інструмент трансформації відносин власності та регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні.

Приватизація не виконала ролі інструмента ринкової трансформації української економіки і стала розглядатися як джерело наповнення державного бюджету. Вона недостатньо прив'язана до стратегічного розвитку економіки в цілому та розвитку окремих ключових галузей (інфраструктура, електроенергетика, вугільна промисловість й нафтогазовий сектор, житлово–комунальне господарство).

Ще однією з причин низької інвестиційної активності є те, що кошти від приватизації скеровуються практично повною сумою на вирішення поточних соціальних проблем. Використання їх для модернізації виробництва, реструктуризації тощо відбувається в незначних кількостях. Хоча такі явища і наявні, проте на поточний момент сформувалася тенденція до переважного спрямування їх для покриття потреб Державного бюджету у засобах на невиробниче споживання. Водночас, на розвиток виробництва з цих коштів виділяється надто мало.

Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», розроблена Комітетом з економічних реформ при Президенті України, поставила завдання завершити до 2014 року приватизацію як широкомасштабний соціально–економічний проект. Приватизація визнана як важливий резерв забезпечення в Україні економічного зростання.

Внаслідок неприйняття нової Державної програми приватизації залишилася без змін застаріла нормативна база приватизації, не були

вирішені проблемні питання, накопичені за період дії чинної Державної програми приватизації на 2000-2002 роки.

В економічному житті країни продовжувалися відчуватися наслідки світової фінансової кризи, які призвели до спаду інвестиційної діяльності, зниження інтересу іноземних інвесторів до України в тому числі і внаслідок політичної кризи попередніх років.

Система оподаткування та стимулювання інвестиційної діяльності не сприяють активному інвестуванню і це – одна з головних причин застою в інвестиційній сфері (табл. 1).

Таблиця 1

Капітальні інвестиції

	2006	2007	2008	2009	2010 ¹
У фактичних цінах, млн.грн.					
Усього	148972	222679	272074	192878	189061
у тому числі					
інвестиції у матеріальні активи ²	...	...	...	186985	182076
з них					
інвестиції в основний капітал	125254	188486	233081	151777	150667
з них					
капітальне будівництво	71518	109694	134655	80091	83550
машини, обладнання та транспортні засоби	53736	78792	98426	65340	61456
земля ²	...	...	...	1547	614
існуючі будівлі та споруди ²	...	...	...	6652	4832
нові будівлі, споруди, об'єкти незавершеного будівництва ²	...	...	...	3115	2864
довгострокові біологічні активи тваринництва ³	645	705	714	879	961
інші необоротні матеріальні активи	2523	3454	4421	4049	3786
капітальний ремонт	15966	23645	27491	18966	18352
інвестиції у нематеріальні активи	4584	6389	6367	5893	6985
Відсотків до загального обсягу					
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у тому числі					
інвестиції у матеріальні активи ²	...	...	...	96,9	96,3
з них					
інвестиції в основний капітал	84,1	84,6	85,7	78,7	79,7
з них					
капітальне будівництво	48,0	49,2	49,5	41,5	44,2
машини, обладнання та транспортні засоби	36,1	35,4	36,2	33,9	32,5
земля ²	...	...	...	0,8	0,3

існуючі будівлі та споруди ²	...	...	...	3,4	2,6
нові будівлі, споруди, об'єкти незавершеного будівництва ²	...	...	...	1,6	1,5
довгострокові біологічні активи тваринництва ³	0,4	0,3	0,3	0,5	0,5
інші необоротні матеріальні активи	1,7	1,6	1,6	2,1	2,0
капітальний ремонт	10,7	10,6	10,1	9,8	9,7
інвестиції у нематеріальні активи	3,1	2,9	2,3	3,1	3,7

¹ Без ПДВ.

² Облік показників у складі капітальних інвестицій розпочато у 2009 році.

³ До 2008 року включно – витрати на формування основного стада.

Згідно Звіту про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у 2010 році, за всі роки від приватизації державного майна надійшло більше 43 млрд. грн., 3,6 млрд. грн. плати за оренду державного майна, 4,5 млрд. грн. дивідендів, нарахованих на державні акції (паї), переважна частина яких перерахована до Державного бюджету, що дало змогу вирішити багато соціальних питань, а саме – погашення боргів з пенсій, заробітної плати працівникам бюджетної сфери, виплати допомоги малозабезпеченим.

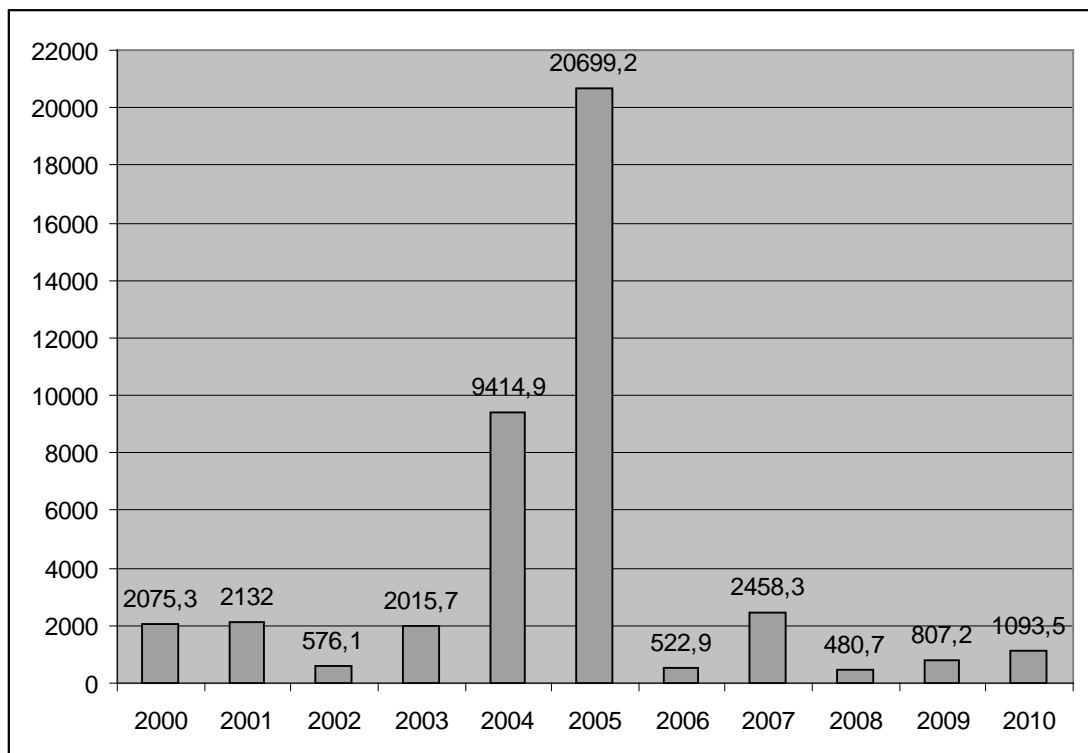

Рис. 1. Динаміка надходження до загального фонду Державного бюджету України коштів від приватизації державного майна, 2000-2010 рр. (млн. грн.).

Законом України «Про Державний бюджет на 2010 рік» встановлено планове завдання з надходження коштів від приватизації державного майна до державного бюджету обсягом 6,3 млрд. грн.

Фактично за 2010 р. від приватизації державного майна до Державного бюджету України надійшло 1,093 млрд. грн., які зараховано до спеціального фонду державного бюджету.

Надходження коштів від оренди державного майна до Державного бюджету за 2010 рік становить 606,344 млн. грн. при плановому завданні – 650 млн. грн. Невиконання завдання було спричинено тим, що на 2010 рік було продовжено дію понижувального коефіцієнту 0,45 до орендних ставок за нерухоме державне майно, що не враховувалося при складанні завдання на звітний період.

Крім того, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення умов ведення бізнесу в Україні» від 15.12.2009 було введено мораторій на збільшення орендної плати для орендарів – суб'єктів малого підприємництва.

В цих умовах Фондом було ініційовано прийняття Урядом рішення про підвищення з липня 2010 року коефіцієнту з 0,45 до 0,8. Це дозволило частково виправити ситуацію з надходження орендної плати.

Значну увагу Фонд приділяв роботі з орендарями, які несвоєчасно сплачують орендну плату за користування державним майном. Зокрема до них вживалися штрафні санкції. За січень-грудень 2010 р. надходження пені, неустойки та штрафів за всіма договорами оренди до державного бюджету становить 7,92 млн. грн.

Однак, протягом 10 місяців 2010 року продовжувала діяти заборона на приватизацію стратегічно-важливих інвестиційно-привабливих підприємств, встановлена Указами Президента України від 06.03.2008 № 200/2008 та від 16.05.2008 № 449, що і привело до невиконання планів надходження коштів від приватизації.

Напрями реформування відносин власності в Україні. Фондом державного майна України у 2010 році проведена значна робота по реалізації завдань Програми економічних реформ на 2010-2014 роки, підготовленої Комітетом з економічних реформ на чолі з Президентом України.

Робочою підгрупою «Приватизація й управління державною власністю» у складі повноважних представників міністерств, науковців та міжнародних експертів, підготовлено розділ «Приватизація й управління державною власністю» Програми економічних реформ України на 2010-2014 роки, яким передбачено проведення системних реформ у цьому напрямку. Передбачено, що приватизація, як важливий спосіб реалізації цієї мети, покликана оптимізувати співвідношення державного і недержавного секторів української економіки, і має бути завершена до кінця 2014 року як широкомасштабний проект реформування державної власності.

На першому етапі реформ (до кінця 2010 року) було заплановано:

- прийняти Закон України «Про Фонд державного майна»;
- розробити й затвердити галузеві програми реформування й розвитку стратегічних галузей (або зміни до них) з визначенням термінів, умов і способів приватизації підприємств цих галузей;
- переглянути критерії віднесення об'єктів державної власності до таких, які не підлягають приватизації, і прийняти закон з метою істотного зменшення їх кількості;
- прийняти зміни до земельного законодавства з метою скорочення термінів виготовлення землепорядної документації;
- прийняти зміни до нормативно-правових актів, що забезпечать прозорість процесу приватизації;
- прийняти зміни у галузі управління акціонерними товариствами щодо підвищення захисту інтересів держави при здійсненні корпоративного управління шляхом зниження чинного порога для кворуму з 60 до 50 % + 1 акція.

На другому етапі реформ (до кінця 2012 р.) передбачається проведення приватизації підприємств стратегічних галузей економіки на основі галузевих програм розвитку та оновленого приватизаційного законодавства.

На III-му етапі реформ (до кінця 2014 р.) планується завершення приватизації як широкомасштабного соціально-економічного проекту трансформації державної власності та переорієнтування діяльності Фонду державного майна на процес обліку й управління майном державного сектору економіки.

Завдання стратегії приватизації на сучасному етапі державотворення :

- забезпечення відкритості та прозорості приватизації для суспільства й підвищення довіри покупців;
- удосконалення процедур прийняття та реалізації державно–управлінських рішень щодо об’єктів державної власності;
- підвищення зацікавленості інвесторів щодо українських підприємств на внутрішньому і міжнародних фондових ринках шляхом забезпечення стабільності правового поля та недопущення різких коливань державної політики реформування відносин власності;
- запобігання монополізації товарних ринків під час приватизації підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави;
- удосконалення управління об’єктами державної власності та збільшення обсягів надходження коштів до Державного бюджету на цій основі, зокрема: підвищення конкурентоспроможності підприємств, що належать до державного сектора економіки;
- посилення контролю за ефективністю використання орендованого державного майна;
- впровадження прозорих механізмів визначення частки прибутку, що спрямовується у фонд сплати дивідендів акціонерних товариств з державною часткою;

- покращання системи оцінки майна і майнових прав, підвищення її прозорості та об'єктивності, впровадження міжнародних стандартів оцінки під час розробки та прийняття національних стандартів оцінки майна;
- створення єдиної системи контролю за якістю оцінки майна, що здійснюється суб'єктами оціночної діяльності;
- налагодження функціонування Єдиного державного реєстру державної та комунальної власності;
- законодавче закріплення механізмів контролю та відповідальності за дотриманням державно–управлінських принципів у процесі прийняття та реалізації рішень стосовно відносин власності.

Можна виділити дві *головні проблеми*, що вимагають докорінного вирішення в процесі формування державної політики на ринку цінних паперів.

По-перше, проведення масової приватизації під гаслом майбутнього підвищення вартості акцій приватизованих підприємств допускають здійснення державних заходів з виведення нових акціонерних товариств на фондовий ринок. Але в нашій державі завдання створення масового фондового ринку для приватизованих акціонерних товариств навіть не було поставлено. Відсутність можливості виходу на фондовий ринок різко обмежило залучення інвестицій, особливо в реальний сектор економіки.

По-друге, світова практика показує, що навіть високорозвинені країни, де фондовий ринок не балансує валютний ринок і банківську систему, періодично потрапляють в ситуацію фінансової кризи.

В Україні ж відсутність можливостей відтоку коштів з валютного ринку на фондовий стало однією з причин кризи 2008 р.. Саме тому потрібно першочергово вирішити проблему з відновлення фондового ринку, а не тільки розробляти довгострокові, відкладені на роки заходи.

Також слід звернути увагу на наступні недоліки розвитку та становлення фондового ринку України, які потребують негайного усунення: слабка залученість в ринкові операції з цінними паперами вітчизняних

індивідуальних інвесторів; недостатня зацікавленість емітентів у виході на відкритий ринок капіталів, нерозуміння можливостей ринку по залученню капіталів, невміння самостійно підготуватися до виходу на ринок; нерегульованість системи взаємодії органів державного регулювання фондового ринку; переважна орієнтація учасників ринку на спекулятивний дохід, відсутність інтересу до довгострокових інвестицій; слабкий контроль за виконанням вже наявних законодавчих і нормативних актів з питань регулювання ринку цінних паперів.

Таким чином, з метою створення конкурентоспроможного фондового ринку необхідно забезпечити потік інвестицій в реальний сектор економіки, розробити необхідний комплекс правового, організаційного, економічного, політичного, соціально-психологічного характеру, спрямований на створення динамічно стійкої системи функціонування фондового ринку, звернувши увагу на глобалізацію та універсалізацію як першочергові процеси ринку.

Головними тенденціями на міжнародних фондових ринках, що визначатимуть дальший розвиток фондового ринку України, є: глобалізація світового ринку капіталу, створення глобальних торговельних та розрахунково-клірингових систем для обслуговування міжнародних ринків капіталу; технологізація ринків капіталу через зростаюче використання новітніх інформаційних і фінансових технологій; універсалізація діяльності фінансових інститутів, які спроможні надавати своїм клієнтам повний спектр фінансових послуг, включаючи послуги на ринках цінних паперів; інституціоналізація або зростання ролі інституційних інвесторів (інститутів спільного інвестування, недержавних пенсійних фондів, страхових компаній) у здійсненні фінансових інвестицій; інтернаціоналізація та регіоналізація регулювання фондових ринків.

Запитання для самоконтролю:

1. Зміст, завдання приватизації.
2. Об'єкти та суб'єкти приватизації.

3. Способи проведення приватизації.
4. Періодизація процесу роздержавлення в Україні.
5. Особливості приватизації державного майна в Україні.
6. Надходження від приватизації державного майна як фінансові ресурси Державного бюджету України.
7. Напрями реформування відносин власності в Україні.
8. Фонд державного майна України і завдання державної політики в сфері приватизації державного майна.
9. Проблеми затвердження і виконання Державної програми приватизації.
10. Наслідки приватизації для фондового ринку України.

Список рекомендованих джерел:

1. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у 2010 році. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spfu.gov.ua/>
2. Котирло О.О. Конкурентоспроможність фондового ринку України / Котирло О.О. // Інноваційна економіка. Науковий журнал. – 2011. – № 2. – С. 64-66.
3. Про Державний бюджет на 2010 рік (2000-09): Закон України із змінами та доповненнями // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Про Державну програму приватизації // Офіційний вісник України від 30.06.2000. – 2000. – № 24. – С. 1-14.
5. Про приватизацію державного майна: Закон України із змінами та доповненнями // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Про приватизацію майна державних підприємств: Закон України із змінами та доповненнями // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію): Закон України із змінами та доповненнями // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Синенко О.І. Державний сектор економіки: підходи та пропозиції щодо формування / О.І. Синенко, С.Л. Кучер // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2010. – № 3. – С. 9-10.
9. Українська приватизація: перспективи та пріоритети: аналіт. доп. і матеріали «круглого столу» / [Жаліло Я.А., Рубан Ю.Г., Воротін В.Є., Пасхавер О.Й. та ін.]; за ред. В.Є. Вороніна. – К.: НІСД, 2008. – 150 с.
10. Хохлов М.П. Основи економіки роздержавлення і приватизації: навч. посібник / Харківський національний економічний ун-т. – Х.: ХНЕУ, 2008. – 95 с.